

Nyíri Tamás /

„Minden zsidót Jézus rokonának kellene tekinteni”

KÓBÁNYAI JÁNOS INTERJÚJA

Jézus zsidó volt, zsidó szülőktől származott, legelső tanítványai mind zsidók voltak, sőt, – az evangéliumokból ez egészen világosan kitűnik – a küldetését elsődlegesen úgy értelmezte, mint aki a zsidókhoz szól. A zsidóságot akarta összegyűjteni. Jézus azok közé tartozott, akik meg akarták reformálni a korabeli zsidó életet. Egy bensőségebb istenhitet hirdetett. „Abba” – így szólította Istent. Ez akkoriban egészen egyedülálló volt, hiszen az „abba” szó az apának egy becéző kifejezése a mai héber nyelvben is. Jézus korában a felnőtt gyerekek az édesapjukat szólították így. Istent így becézve szólítani, szinte konfidens hanggal – legalábbis a korabeliek számára biztos, hogy ez konfidenciának tűnt –, egészen sajátos jézusi felfogás volt, és ez egészen különleges módon mutatta meg az embernek Istenhez való viszonyát. Azonkívül volt még más is, ami „formabontó” volt: nevezetesen az, hogy az „Ember Fia ura a szombatnak”. Jézus szembefordult a törvény merőben legalisztikus értelmezésével, és tanításában az volt a hallatlan újdonság, hogy *nem az ember van a vallásért, hanem a vallás az emberért*. Tehát az igazi vallásosság, az igazi istenhit a teljesebb emberi életet célozza.

Sokféleképpen lehet Jézus küldetését, tanítását magyarázni, azonban az az egyik lényeges jellemzője, hogy a zsidóság hivatalos képviselői nem fogadták el. Pedig nagyon jól tudjuk, hogy akkoriban rendkívül sok hozzá hasonló vallási párt vagy csoport élt. Maguk a farizeusok nagyon buzgó, vallásos, törvénytisztelő emberek voltak. A zelóták, akik apokaliptikus izgalomban éltek és várták a harcos Messiást, aki megszabadítja a népet az idegen elnyomóktól. Mások pedig kivonultak Kumránba, mint az esszéneusok. Ezek mind elfogadott és legális vallási pártok voltak, természetesen a szadduceusok is. Peremükön helyezkedtek el – őket ugyan nem nagyon fogadták el, de azért mégis ott voltak – Keresztelő János követői is, akik kezdetben – ez az evangéliumokból eléggé kiviláglik – Jézus követői vetélytársainak számítottak. A jézusi utat viszont a hivatalos zsidóság nem fogadta el legitim zsidó vallási útnak, egynek a többi lehetőség közül.

Ez alapvetően meghatározta a zsidóság és a később kialakuló kereszténység viszonyát. Azzal, hogy a zsidóság elutasította a Jézus-követőket, ők maguk nagyon hamar a pogányok között kezdték hirdetni Jézus tanításait. Az első keresztények természetesen a Római Birodalom területén élő zsidó családokkal érintkeztek a leg-

többet. Pál zsinagógákban térített, zsidó családok látták vendégül. De éppen az elutasítás miatt nagyon hamar a pogány misszió került előtérbe. A pogánysággal való kapcsolat pedig a hellén gondolkodás elterjedését eredményezte. A hellén életfelfogás még jobban kiélezte a különbségeket. Persze a zsidók Pált is üldözték, elfogatták az apostolokat. Mégis inkább a szellemi elidegenedés volt a döntő.

Az anyacsoportról való leválás mindig fájdalmas. Ha egy új mozgalom indul el és egy régebbi csoportról válik le, akkor bizonyos negatív azonosságképet is ki kell alakítani. El kell határolódnival a másiktól. Ez az „igény” állította szembe a kereszténységet a zsidósággal. Mindaddig amíg a kereszténység is csak egy megtúrt, vagy kevésbé megtúrt felekezet volt a Római Birodalomban, addig azonos volt a zsidók sorsa a keresztényekével. A rómaiak nemigen tettek különbséget közöttük. Persze döntően és gyökeresen megváltozott a helyzet a konstantini fordulattal, amikor a kereszténység előbb bevett vallás, később Theodózius császár uralkodása alatt pedig államvallás lett. Akkor ez az elidegenedés és negatív identifikáció már ellenségeskedéssé fajult. Az én személyes véleményem szerint – lehet, hogy ezzel nem fog mindenki egyetérteni – ebben az időben a kereszténység nagy mértékben felhígult. A konstantini fordulat után tódultak az emberek az egyházba. Sokan érdekből váltak kereszténnyé. Ez a jelenség a mai világban is nagyon ismerős. Az érdekből lett keresztények számára jól jött, hogy a zsidósággal szembefordulhattak. Sikertült egy olyan ellencsoportot kialakítani vagy találni, amellyel a szembefordulás révén önmagukat vélték azonosítani, megtalálni. Tehát nem a meggyőződés, hanem az érdek tette őket üldözőkké. S ez az érdek az ő pogányságukat is tovább élte.

De nemcsak ez magyarázza az ellenkezést, az idegeniséget: A zsidóság története teológiai lelőhely. A választott nép története nemcsak győzelmeket ismert, hanem nagyon súlyos vereségeket és megpróbáltatásokat is. Bizonyos antiszemita jelenségek már a kereszténység előtt is ismertek voltak. Az egyiptomi zsidó települések iratai is tanúsítják, hogy már a fáraók idejében is voltak antiszemita megnyilvánulások. S maguk a fogságok is... Az egész diaszpóra jelenség a fogságoktól kezdődött. Ez a nép akkoriban nem volt a kultúrájának a tetőpontján, mert voltak nála kultúráltabb népek, nem volt gazdag, mert voltak nála sokkal gazdagabbak, nem volt katonailag hatalmas, mert léteztek katonai nagyhatalmak, s mégis ez a nép háromezer év óta *meg tudta őrizni*

az azonosságát. Ennek a népnek az önmagával való azonosság, tradícióinak megőrzése, egyértelműen mutatja, hogy a zsidók igenis Isten választott népe. A zsidóságnak az a küldetése, hogy a maga módján tanúskodjon az Isten nagyságáról, hogy az egyistenhittel megajándékozta a világot.

Az persze nagyon furcsa fordulat, hogy a missziós lendület igazából a kereszténységből származik. A zsidók nem misszionáltak, a zsidók csak voltak. Csak a jelenlétükkel, csak a népként létezéssel tanúskodtak Istenről.

A keresztények misszionáltak, ami persze azután nagyon sok visszaélésre adott alkalmat. Az első században a keresztények se nagyon misszionáltak. Ez a konstantini fordulat után kezdődött meg, mert még nem volt az elszakadás olyan nagymérvű a zsidó gyökerektől. Addig az egyetlen misszió az volt, hogy ezek az emberek csakugyan szerették egymást és csakugyan Istennek tetsző, és ezért embernek tetsző életet éltek.

Az a tény, hogy a zsidóság isten választott népe, megvalósult a gettó létében is. A gettó nemcsak azt jelentette, hogy egy ellenséges környezet bezárja a zsidóságot, hanem ugyanakkor legalább olyan mértékben hozzájárult a zsidó azonosság megőrzéséhez is. A zsidó nép a Tórája köré font sövényt, és ezzel saját magát is védte. Ezzel tartósította az idegenségét is.

Elvileg a keresztény ember kötelessége lenne, hogy kivétel nélkül minden zsidót tiszteljen, hiszen nem tudja, hogy nincsenek-e közöttük Jézus rokonai. Magának Jézusnak nem voltak közvetlen leszármazottai, de a Szentírás említést tesz terebélyes családjáról. Tulajdonképpen minden zsidó embert Jézus rokonának kellene tekinteni. Az egyik chaszíd történet számomra megdöbbenő. Több változatban is előfordul, ez is mutatja a zsidó és keresztény gondolkodás közötti alapvető ellentétet: valaki elmegy a rabbihoz és közli vele, hogy ő a Messiás. A rabbi odaküldi az ablakhoz, azzal, hogy „nyisd ki az ablakot és nézz ki”. S megkérdezi tőle: „Mit látsz?” Az illető azt mondja: „Nem látok semmit.” „Hát akkor hogy gondolod, hogy te vagy a Messiás?”

Tehát a zsidóság egyszerűen nem tudta elfogadni azt, hogy Jézus a megváltó, Jézus a Messiás, mert a zsidó felfogás szerint akkor annak a végidőnek kellett volna láthatóan elkövetkeznie, amikor a párdúc a gödölyével együtt legel, amikor megszűnik az ellenségeskedés, a harc, tehát a salom, a teljes salom helyre áll. A keresztény felfogás szerint is ez a végidőben fog bekövetkezni. A keresztény felfogást a „már igen” és a „még nem” feszültsége jellemzi: Jézussal „már itt van” a messiás korszak, de „még nem” valósult meg teljesen.

Ez az óriási különbség, az ellentét legmélyebb gyökere. Természetesen léteznek egyéb kulturális szakadékok: a másság. Az idegen, a más, a másság elutasítása az emberiség gyermekbetegése. A görögöknél kezdődött: akik nem értették a szavukat, azokra rámondták, hogy barbárok. Kezdetben egy másik törzs is idegen, ellenség volt, talán egyszer lassan eljutunk odáig, hogy pozitív értékek tekintsük a másikat.

– Mégsem lehet mindent a mássággal magyarázni, mert

éppen e két, látszólag ellentétes vallásban, világfelfogásban az a fantasztikus, hogy a gyökereikben mennyire azonosak. Egy mise számomra nem más, mint egy teátrálisabb kiddus... nincs olyan keresztény ünnep, szertartás, ami ne lenne zsidó. Olyan szavak, mint ámen, hozsánna, hogy csak a legközhelyesebbeket említsem, héber szavak... Éppen azt kellene fölfedezni, hogy a más: az. Ugyanaz. Azonos.

– Ezt én egyáltalán nem vonom kétségbe. Ha innen közelítjük meg az ellentétek forrását, akkor még keserveesebb a felismerés. A saját azonosságunk megőrzése végett el kell utasítani a másikat. Ez az emberi természet velejárója. Kit utáljak? Az eszkimót? Az eszkimóhoz semmi közöm. Távol van. Nincs tapasztalatom, érzelmem vele kapcsolatban. Ha viszont egyszer összeveszem a testvéremmel, akkor a testvéremet utálom a legjobban a földkerekségen, rá haragszom a legjobban. Ezért a közös gyökér és a föllelhető közös ünnepek, szertartások, s persze a közös Szentírás még inkább elválasztanak. Ezer éven keresztül a templomokban jóformán csak az Ószövetséget ábrázolták. A keresztények számára is az Ószövetség volt a Szentírás ezer éven keresztül. 400 körül fejeződött be az újszövetségi kánon, a Jézus istenfiúságáról vallott keresztény hitvallás, a harmadik, negyedik, ötödik században válik erőteljesebbé... még hosszú ideig az Ószövetség volt a döntő szentkönyv.

A szeplőtelen fogantatásnak semmi köze Jézus születéséhez. Ezen azt értjük csupán, hogy Mária passzív fogantatása pillanatától kezdve mentes volt az eredendő bűntől. Az összes nagy zsidó személyiség születését – akiknek a küldetése, a szerepe döntő volt a nép életében – hasonlóképpen írja le a Biblia. Tudniillik Isten a népnek adta őket, ők Isten adományai.

Az Újszövetségből egész világosan látszik, hogy Jézust Mózesnél is nagyobbak mutatják be. A próféták kenyérszaporításánál mennyivel nagyobb a Jézus kenyérszaporítása. Az ő születése története is beleillik a Biblia vonulatába: ugyanazok az emberek, akik ugyanúgy gondolkodnak, ugyanazokkal a stílus elemekkel azt akarják mondani, hogy Jézust Isten adta, és Jézus nagyobb minden prófétánál. Ha egyszer ő a Messiás, akkor minden prófétánál nagyobb, márpedig az ószövetség elmondja, hogy Mózes a legnagyobb próféta.

A döntő különbség a keleti (az ortodox) Jézus-kép és a nyugati Jézus-kép között húzódik. Az ortodox Jézus a győzedelmes Panktokratort, az isteni természetet hangsúlyozza jobban, a nyugati Jézus pedig mindig az emberséget is fölmutatja. A szenvedésről van. Magyarország ebből a szempontból a nyugati tradíciót követi, noha itt előbb jelentek meg a keleti keresztények, de a tradíciójuk szinte teljesen megszűnt. Itt Magyarországon az emberi Jézusnak, a názáreti Jézus tiszteletének ugyanolyanok a hagyományai, mint Nyugaton.

Jómagam elég hamar találkoztam a zsidó szóval, fogalommal, mert a faluban, ahol a nagyszüleim laktak – a határ közelében, Somogyban –, éltek zsidó parasztok, a Boskovicsék. Másként öltözködtek, más volt az egész életvitelük, máskor ünnepeltek. Egyszer az iskolá-

ban elkezdtünk zsidózni. Mint ahogy a gyerekek szokták. Az édesapám meghallotta, hogy én is zsidózok, és akkor azt mondta: Fiam, tanul meg, ha az életben nagyon súlyos megpróbáltatás elé kerültem, ami szinte az egész karrieremet, vagyis az egész életemet megsabta, akkor mindig zsidók segítettek rajtam.

Édesapám állatorvos volt. Diákkorában súlyos betegséget kapott és nem tudott egyetemre járni. Akkoriban nem voltak még tankönyvek, csak abból tanultak, amit leírtak. Jegyzetek nélkül nem tudott volna levizsgázni. S akkor meglátogatta egy zsidó kollégája, és azt mondta: „Kolléga úr – mert azokban az időkben magázták egymást –, tudom, hogy maga milyen nehéz helyzetbe került, felajánlom a jegyzeteimet, hogy ebből tanuljon. Vagy amikor egy tűzvész elpusztította mindenünket, akkor – mondta az édesapám – a zsidók adták a legtöbb anyagi segítséget, hogy újra tudjam kezdeni.

Számomra döntő élmény volt, hogy a teológiát Bécsben végeztem, és ott egy nagyon jó barátot – Kurt Schubert, aki most a bécsi egyetemen a judaisztika profesz-

szora –, aki nem pap volt, hanem civil hallgató, fölnyitotta a szemem, hogy mi is történik a zsidókkal.

1940-től 1945-ig tanultam Bécsben, tehát pontosan a hitleri időkben. Láttam, hogy a zsidók milyen szenvedéseken mentek keresztül, milyen kálváriát jártak ott velük végig. Egyszer csak úgy éreztem, hogy más ez a város. Napokig nem tudtam, hogy miért más. Hát éjjel elvitték a zsidókat... Mindez olyan mély nyomot hagyott bennem, hogy az egész gondolkodásomat meghatározta.

A II. Vatikáni Zsinat rádöbbenette a kereszténységet a saját zsidó eredetére. Jézus zsidó voltára. A keresztények felelősségére saját eredetük iránt. Hiszem, hogy a teológiából 30–40 éven belül – kell egy emberöltő, amíg a zsinat szelleme szétárad az egyházban – el fog tűnni az antijudaizmus.

A közös remény hozzá tud és hozzá fog járulni a jobb megértéshez. Ma óriási mértékű szekularizáció árasztotta el világunkat. Végül is, akik egyáltalán Istenben hisznek, azoknak okvetlenül egymásra kell találniuk.

